

KNYGŲ KOLEKCIJOS IN CORPORE LIETUVOS BIBLIOTEKOSE

Alma Braziūnienė | Vilniaus universiteto Knygotyros ir
dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: alma.braziuniene@kf.vu.lt

Terminai „knygų kolekcija“, „knygų rinkinys“, „fondas“ knygotyroje ir bibliotekininkystėje dažnai vartojami sinonimiškai, bet tam tikrais atvejais jų prasmės skiriasi. Knygų kolekcija in corpore įprasta vadinti istoriškai susiformavusį, nedalomą, istorinės, mokslinės ir kultūrinės vertės knygų rinkinį. Straipsnyje analizuojami knygų kolekcijos termino vartojimo teoriniai aspektai, Lietuvos ir užsienio bibliotekose susiklosčiusi knygų kolekcijų gyvavimo praktika. Tyrimo objektas – Lietuvos nacionalinėje, valstybinės reikšmės ir apskričių bibliotekose sukauptos knygų kolekcijos. Ištyrus jų pateiktą bibliotekų interneto svetainėse paaiškėjo, kad jose knygų kolekcijos in corpore specialiau neatspindimos, tad vartotojui rasti informacijos apie jas gana keblu. Iš viso šiose bibliotekose sukaupta 144 knygų kolekcijos in corpore. Vyraujanti jų grupė – asmeninės bibliotekos (137), institucinių bibliotekų yra septynios. Šiuo metu kolekcijų in corpore komplektavimas sumažėjęs, tai atliepia šiandienos bibliotekininkystės situaciją. Knygų kolekcijos in corpore dėl savo išskirtinumo tampa knygų paminklais, taigi toks jų statusas įpareigoja saugotojus elgtis su jomis kaip su ypatingos vertės dokumentų kompleksais – knygos paminklais.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *knygų kolekcija, knygų rinkinys, fondas, dokumentinis paveldas, Lietuvos valstybinės reikšmės bibliotekos, apskričių bibliotekos, nacionalinė biblioteka.*

Lotynų kalbos žodis *kolekcija* (*collectio, -onis*) lietuviškai reiškia *rinkinys*. *Kolekcija* ir *rinkinys*, kaip ir daugelis kitų tarptautinių žodžių, kasdienėje vartosenoje dažnai vartojami sinonimiškai, pramaišiu su lietuviškais atitikmenimis. Bet kai tarptautinis žodis ir jo lietuviškas atitikmuo tam tikrais atvejais įgyja itin specifinių, tik siauroms vartojimo sritims būdingų prasmės niuansų, būna, kad abu terminai pradeda funkcionuoti savarankiškai. *Kolekcijos* ir *rinkinio* atvejais knygotyroje kaip tik toks: abi sąvokos suprantamos ir kaip sinonimai, ir kaip specifiniai, skirtingas reikšmes turintys terminai. Tai primena tokių analogiškų populiarių terminų kaip *marketingas* ir *rinkodara* situaciją: ekonomikos specialistai

primygtinai nenori keisti marketingo rinkodara, teigdami, kad tai nėra tas pats¹. Panašiai yra su sąvokomis *elektroninis* ir *skaitmeninis*: ne visada jas galime tapatinti, nes pirmasis terminas gali funkcionuoti savarankiškai kaip platesnės prasmės, antrasis – siauresnės. Vis dėlto kai kada *elektroninį* tradiciškai tebevartojame net ir ten, kur jis suprantamas tik *skaitmeninio* prasme (elektroninis paštas, elektroninis parašas² ir kt.).

Panašiai atsitiko su *kolekcija* ir *rinkiniu*. Be šių sąvokų neišsiversime bibliotekininkystės praktikoje kalbėdami apie knygų ir kitokių bibliotekose sukauptų dokumentų (nepaisant jų rūšies, formos ar laikmenos), t. y. bibliotekose sukaupto dokumentinio paveldo, valdymą (komplektavimą, tvarkymą, saugojimą). Nors bibliotekininkystėje sąvokos *kolekcija* ir *rinkinys* vartojamos itin dažnai, būna, kad jos interpretuojamos skirtingai net ir tose pačiose paveldo institucijose. Maža to – dažnai greta sąvokų *kolekcija* ir *rinkinys* sinonimiškai vartojama ir trečioji – *biblioteka*. Pasirodo, kad įprastas, prigijęs šių sąvokų turinys dažnai žinomas tik siauram vartotojų sluoksniui. Tarkim, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos (toliau – LMAVB) rankraštinio paveldo saugotojai pasakys, kad pas juos sukaupta autografų kolekcija nevadintina rinkiniu (fondu), o tik *kolekcija*, bet Vilniaus universiteto bibliotekos (toliau – VUB) Retų spaudinių skyriaus darbuotojai tvirtins, kad jų saugomas Lietuviškų knygų rinkinys (fondas) nėra *kolekcija*, o tik viso labo *rinkinys* (fondas).

Taigi, kaip įvardijame atminties institucijose saugomas spausdintinio ir rankraštinio paveldo sankaupas, kodėl minėti vartosenos atvejai išigalėję būtent tokie, ką vadiname *rinkiniu*, o ką – *kolekcija*? Kaip šios sąvokos koreliuoja, kaip jos vartojamos Lietuvos atminties institucijų praktikoje? Kas yra *knygų kolekcija*? Kokia *knygų kolekcijų* vieta ir vaidmuo praktinėje bibliotekininkystėje? Kokios spausdintinio paveldo (knygų *in corpore*) kolekcijos sukauptos Lietuvos bibliotekose ir kaip jos funkcionuoja spausdintinio paveldo tapsmo procesuose, kilnojamojo paveldo vadyboje ir pan.? Kokia knygų kolekcijų kūrimo ir saugojimo situacija susiklostė užsienio šalyse? Šiems klausimams nagrinėti ir skiriamas šis straipsnis.

Atminties institucijose esamų knygų kolekcijų tema specialesnių publikacijų Lietuvoje nebuvo skelbta, jeigu neminėsime konkrečioms bibliotekų knygų rinkinių ir kolekcijų komplektavimo, saugojimo, tyrimo ir panašioms temoms skirtų darbų (Daivos Narbutienės, Rimos Cicėnienės, Jolitos Steponaitienės, Nijolės Šulgienės, Astos Krakytės, Vido Račiaus, Sondros Rankelienės, Ramunės Dambrauskienės, Daivos Liudavičienės, Anos Venclovienės ir kt. straipsniai profesinėje ir mokslinėje spaudoje; apie Vilniaus universiteto bibliotekos knygų kolekcijas šiek tiek informacijos galima rasti bibliotekos metraštyje³). Taigi, šio straipsnio tikslas – išanalizuoti *knygų kolekcijos* termino vartojimo teorinius aspektus ir pateikti

Lietuvos bei užsienio bibliotekose susiklosčiusios *knygų kolekcijų* gyvavimo praktikos analizę. Šiam tikslui įgyvendinti taikyti literatūros analizės ir empiriniai tyrimo metodai: bibliotekų svetainių analizė, interviu su knygų kolekcijas saugančių bibliotekų darbuotojais.

Straipsnyje nebus nagrinėjamos privačiose bibliotekose esamos knygų kolekcijos, straipsnio objektas – tik Lietuvos nacionalinėje, valstybinės reikšmės ir apskričių bibliotekose sukauptos spausdintinio paveldo kolekcijos. Žinoma, knygų kolekcijų yra ir Lietuvos savivaldybių, aukštųjų mokyklų bibliotekose, Lietuvos muziejuose ir kitur. Jos, taip pat ir rankraštinio paveldo kolekcijos galėtų būti atskiro straipsnio tema.

KNYGŲ RINKINYS IR (AR) KNYGŲ KOLEKCIJA?

Terminų *rinkinys* ir *kolekcija* apibrėžtis teikia *Lietuvių kalbos žodynas*⁴, kiti žodynai⁵, jas rasime ir *Knygotyros* enciklopediniame žodyne: *rinkinys* – „tiek vienuarūšių, tiek įvairiarūšių pagal kelis požymius komplektuojama rankraščių ir spaudinių visuma, sudaranti savarankišką, bet neužbaigtą, dinamiškai papildomą bibliotekos fondo vienetą (dalį)“⁶, *kolekcija* – „istoriškai susiklostęs, nedalomas, mokslinę ar/ir meninę vertę turintis individualizuotas vienuarūšių arba pagal vieną požymį sudarytas leidinių [ar kitokių dokumentų – A. B.] sisteminis kompleksas [= kompleksas, – A. B.], galintis egzistuoti ir savarankiškai, ir kaip didesnio rinkinio dalis. <...> Kolekcija kartais vadinamos kryptingai sukomplektuotos literatūros klasikų ir žymių mokslininkų paliktos asmeninės bei institucijų istoriškai susidariusios bibliotekos.“⁷ Kaip matome, lygindami pateiktąsias *rinkinio* ir *kolekcijos* sampratas, kolekciją galime įvardyti kaip: 1) istoriškai susiformavusį vertingų spaudinių kompleksą; 2) itin kryptingai (bibliofilo, kolekcininko) surinktą, siektinai baigtinį spaudinių, rankraščių ar kitų dokumentinio paveldo objektų rinkinį, galintį egzistuoti ir savarankiškai, ir kaip didesnio rinkinio dalis. Šio straipsnio objektas bus kolekcija kaip istoriškai susiformavęs, nedalomas, istorinę, mokslinę

1 Plačiau apie tai: PRANULIS, Vytautas Pranas. Gerais norais grindžiama terminų ir sampratų painiava. *Lietuvos ūkis*, 2002, nr. 9–12, p. 36–37.

2 Plačiau apie tai žr. LAUŽIKAS, Rimvydas. Skaitmeninis ar elektroninis? *Knygotyra*, 2008, t. 51, p. 275–279.

3 LUKŠEVIČIENĖ, Vilija. Knygų saugyklos kolekcijos (1970–1990). Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis*, 1991. Vilnius, 1993, p. 36–44.

4 „Kolekcija – sistemingas kokių nors daiktų rin-

kinys“. Žr. *Lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 1962, t. 6, p. 308.

5 „Kolekcija (lot. *collectio* – rinkinys), kokių nors vienos rūšies daiktų (dažnai sistemingas) rinkinys“. Žr. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2001, p. 379.

6 *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 315.

7 Ten pat, p. 200.

ir kultūrinę reikšmę turintis leidinių (spaudinių) kompleksas, kitaip tariant, knygų rinkinys *in corpore*.

Čia verta prisiminti, kad visi bibliotekose sukaupti dokumentinio paveldo objektai (rankraščiai ir kitokie nepublikuoti dokumentai, taip pat spaudiniai: knygos, grafikos darbai, žemėlapiai, smulkioji spauda ir kt.) tradiciškai saugomi sugrupuoti į tam tikrus darinius – rinkinius, fondus, kolekcijas. Tuo spausdintinio ir rankraštinio paveldo išsaugojimo organizavimas bibliotekose skiriasi nuo, tarkim, naujai išleidžiamų knygų, vadinamosios einamosios literatūros (kas dar nėra virtę dokumentiniu paveldu, neįpaveldinta) saugyklų organizavimo. Naujosios knygos bibliotekų saugyklose dažniausiai sudedamos pagal dydį patogumo ir vietos taupymo sumetimais.

Kalbant apie spausdintinio paveldo saugyklų organizavimą, būtų galima išskirti tokius Lietuvos bibliotekų praktikoje tradiciškai susiklosčiusius rinkinių (fondų) sudarymo kriterijus:

- *Kalbinis* – kalbos pagrindu išskirti Lietuviškųjų knygų rinkiniai VUB ir LMAVB Retų spaudinių skyriuose, Sėnosios latvių ir estų knygų VUB;
- *Chronologinis* – tam tikro laikotarpio leidiniai grupuojami pagal amžius: XV amžiaus (inkunabulai), XVI amžiaus, XVII amžiaus, XVIII amžiaus leidiniai VUB, LMAVB, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (toliau – LNMMB) ir kt.;
- *Teminis* – lituanikos, Rossicos, Orienticos ir kt. rinkiniai LMAVB ir VUB;
- *Šriftinis* – Kirilikos, Graždankos rinkiniai VUB ir LMAVB;
- *Tipografinis* – Aldai, Elzevyrai, Plantenai VUB;
- *Leidinio tipo* – Kartografija, Smulkioji spauda, Senoji periodika VUB ir LMAVB;
- *Formos* – Miniatiūrinės knygos VUB ir LMAVB, Albumai LMAVB;
- ir kt.

Šių kriterijų paisoma mechaniškai formuojant tam tikrą spausdintinio paveldo darinį (rinkinį, fondą). Toks rinkinio (fondo) komplektavimas yra retrospektyvus, rinkinys (fondas) formuojamas pamažu, pildomas iš dovanų, įsigijimų aukcionuose, antikvariatuose ir kitokių komplektavimo šaltinių.

Knygų kolekcijos *in corpore* nepaklūsta nė vienam minėtam knygų darinio (telkinio) formavimo kriterijui (pagal leidinio kalbą, chronologiją, temą ir pan.). Čia svarbiausia, ar rinkinys susiformavo istoriškai ir išliko kaip visuma, ar buvo surinktas (sukurtas, gautas) mechaniškai, retrospektyviai komplektuojant. Tokie dariniai (kolekcijos *in corpore*) paprastai turi išskirtinę istorinę bei kultūrinę vertę (nepriklausomai nuo atskirų jų dalių). Jų tvarkymas ir saugojimas nepaklūsta įprastoms institucinių bibliotekų fondų saugojimo taisyklėms, t. y. kolekcijos knygos negali būti išskirstytos pagal dydį, temas ar kitus spaudinių tvarkymo principus, o sau-

gomos kaip atskiras fondas. Kolekcijos *in corpore*, kaip savito spaudos paveldo saugojimo forma, būdinga daugeliui didžiųjų pasaulio bibliotekų, taip pat ir Lietuvos, tarkim, VUB Mokslo ir kultūros paveldo centro Spaudinių saugojimo skyriuje jų yra sukaupta apie aštuoniasdešimt, Retų spaudinių skyriuje – aštuonios (žr. priedą).

Kalbėdami apie bibliotekų knygų kolekcijas *in corpore*, jų vadybą, aktualinimą ir pan., dažnai jas įvardijame istorinėmis knygų kolekcijomis. Šiandienos knygų kolekcijoms *in corpore* galėtume priskirti nebent itin vertingas asmenines bibliotekas, perduotas (padovanotas, nupirktas) institucinėms bibliotekoms. Tokioms asmeninėms bibliotekoms vis dėlto lemta tapti istorinėmis dėl specifinių vienokių ar kitokių kultūrinių, mokslinių, vertybinių šių kolekcijų ypatybių. Visas kolekcijas *in corpore* pagal buvusius jų savininkus (asmenis ar institucijas) būtų galima skirstyti į dvi grupes:

- 1) asmeninės bibliotekos (žymių valstybės, kultūros, mokslo veikėjų bibliotekos),
- 2) įvairių institucijų knygų paveldas (institucijų bibliotekos).

Istoriškumo principas išskiriant ir saugant knygų kolekcijas *in corpore* yra esminis. Jeigu tokią kolekciją apsispręsta rekonstruoti, tuomet, kaip antai VUB Retų spaudinių skyriuje esama *Bibliotheca Academiae Vilnensis*, paliekami (atkuriami) senieji saugojimo šifrai, pagal juos kolekcijos knygos sudedamos saugyklose (saugojimas *in corpore*). Naujai išsigytos kolekcijos irgi šifruojamos atskiru šifru – taip kolekcija išskiriama iš bendro rinkinio (fondo). Pavyzdžiui, taip buvo pasielgta LMAVB su 2008 metais gauta Mykolo Giedraičio asmenine biblioteka, 2011 m. – Antano Rimvydo Čaplinsko asmenine biblioteka⁸. Toks fizinis kolekcijų išskyrimas turi ir savų plusų, ir minusų. Teigiamas dalykas yra tai, kad pabrėžiama kolekcijos vertė, jos, kaip tam tikro spausdintinio paveldo komplekso, apsauga nuo niveliavimosi ir susiliejimo su kitais rinkiniais, t. y. išryškėja kolekcijos *in corpore* istorinė vertė, dovanotojo (mecenato) knygų dovanos reikšmė ir pan. Tokią kolekciją lengviau tirti įvairiais knygotyryniais ir kt. moksliniais aspektais (paprastai kolekcijų knygos turi daugiau knygos nuosavybės ženklų, jie sukaupti kompleksiskai, taigi, parankūs patogiai juos nagrinėti).

Trūkumas yra tas, kad išskiriant kolekcijas *in corpore* prarandama fizinės saugyklų vietos. Tarkim, 1956–1959 metais VUB iš Rusijos ir Ukrainos susigražinus XIX amžiuje išsklaidyto Vilniaus universiteto knygas ir rekonstravus *Bibliotheca Academiae Vilnensis* kolekciją pagal senuosius šifrus, fizinis kolekcijos sustatymas saugyklose tapo itin grioždiškas, nepatogus aptarnauti skaitytojus – XIX amžiuje knygų šifravimo sistema buvo visiškai kitokia nei dabar (universiteto bibliotekoje visos knygos buvo saugomos spintose, kiekvienos knygos saugojimo numerį

8 LUDAVIČIENĖ, Daiva; VENCLOVIENĖ, Ana. Asmeninių bibliotekų paveldas Lietuvos mokslų aka-

demijos Vrublevskių bibliotekoje. *Knygotyra*, 2012, t. 58, p. 261.

sudarydavo sudėtinis spintos, tada lentynos ir knygos eilės numeris; užrašyti tarpusavyje jie būdavo skiriami tašku). Dalies paeiliui buvusių knygų iki mūsų dienų neišliko, tad dabar tokius leidinius – vieną didelį, o kitą mažą – nori nenori tenka statyti greta. Taigi, knygų kolekcija *in corpore* reikalauja išskirtinio dėmesio: ir atsikiros vietos saugyklose, ir atidos aptarnaujant skaitytojus (nepatogūs šifrai, juos lengva supainioti, knygą įdėti ne į savo vietą ir pan.).

Bibliotekos, nusprendusios išskirti ir saugoti knygų kolekcijas *in corpore*, prisiima muziejinę veiklos funkciją – prigimtinę atminties institucijos funkciją. Ji nebūdinga viešosioms bibliotekoms, bet nacionalinį ir valstybinį statusą turinčioms yra viena esminių. Kaip tik ši atminties akumuliacija per paveldą ir jo saugojimo funkcija atminties institucijas – bibliotekas, muziejus ir archyvus – vienija ir suteikia joms itin svarbų atminties išsaugojimo statusą visuomenėje, taip darydama jas išskirtines.

Norminiuose Lietuvos bibliotekų veiklos dokumentuose terminai *rinkinys*, *fondas*, *kolekcija* nėra išgryninti. Nuo 2008 metų Lietuvoje įsigaliojusiam standarte LST ISO 5127: 2008 *Informacija ir dokumentavimas: aiškinamasis žodynas* fondas apibrėžiamas kaip „dokumentų rinkinys, sukaupias kelių būdingų bruožų pagrindu, nepaisant jų [kieno? bruožų? – A. B.] dokumentų sudarytojo“⁹. *Rinkinio* apibrėžties mums rūpima prasme apskritai nėra, pateikiama tik rinkinio, kaip leidinio rūšies, apibrėžtis¹⁰, nors skaitytojas, ieškodamas minėtų terminų, prie termino *fondas* nukreipiamas ir į terminus *rinkinys* (deja, ne ta prasme) bei *rankraštynas*. Terminas *kolekcija* apskritai nėra. „Bibliotekos fondas – tai visi bibliotekos dokumentai, sukaupiti atsižvelgiant į jos paskirtį ir vartotojų reikmes“, – teigiama leidinyje *Biblioteka: teorijos ir praktikos pradmenys*¹¹. Anglakalbėse šalyse *bibliotekos rinkinys* apibrėžiamas kaip „bibliotekos knygų ir kitokių dokumentų visuma, sukataloguota ir prieinama viešam naudojimui, susidedanti iš mažesnių rinkinių (informacinės literatūros, knygų, dokumentų, retų spaudinių, specialiųjų rinkinių ir kt.), <...> sinonimas terminui *fondas*“¹². Bene išsamiausią termino *fondas* aiškinimą rasime rusų bibliotekininkystės specialistų parengtoje *Bibliotekų enciklopedijoje*¹³. Čia Jurijus Stolarovas rašo: „Bibliotekos fondas – susisteminta bibliotekos dokumentų visuma, formuojama pagal bibliotekos uždavinius, tipą, profilį naudoti ir saugoti. <...> Ilgą laiką terminas buvo tapatinamas su terminu *biblioteka*. XIX–XX a. vietoj šio termino vartoti terminai *knygų kolekcija*, *knygų rinkinys* ir kt.“¹⁴

Nagrinęjant Lietuvos bibliotekų internetines svetaines pastebėta, kad šiuo metu terminas *fondas* (*fondai*) bibliotekų svetainėse beveik nefunkcionuoja, vietoj jo pateikiami tik sinoniminiai *rinkinio* ir *kolekcijos* terminai, įveliantys tam tikros terminijos painiavos (žr. toliau internetinių svetainių analizę), t. y. elgiamasi lyg ir atvirkščiai, nei kad teigia J. Stolarovas.

Reikėtų pabrėžti, jog kalbant apie rankraštinių paveldą Lietuvoje susiformavo atvirkštinė rinkinio ir *kolekcijos* vartojimo tradicija. Spausdintinę *knygų kolekciją* suvokiame kaip susiformavusį, užbaigtą knygų rinkinį, o kalbėdami apie istorinę knygų kolekciją – kaip istoriškai susiformavusią, nesklaidomą, *in corpore* saugomą leidinių visumą, tačiau rankraštinio paveldo valdymo tradicijoje kaip tik *kolekcijos* terminu – atvirkščiai – įvardijami *mechaniškai* suformuoti rinkiniai, o ne neskaidomi, istoriškai susiformavę fondai, pavyzdžiui, asmenų fondai (rinkiniai) ar įstaigų, įmonių, draugijų, bažnyčių ir kt. archyvai. Rankraštinio paveldo saugotojams dokumentų kolekcija (rinkinys) – tai skirtingos kilmės, bet tam tikrais specifiniais kriterijais susijusių dokumentų rinkinys¹⁵. Ji sudaroma mechaniškai (!) ir yra tapati fondui (rinkiniui). Pavyzdžiui, tokios yra Pergamentų kolekcijos VUB, LMAVB, LNMMB rankraščių skyriuose; Autografų kolekcijos LMAVB ir VUB; Fotografijų, Inventorių ir kt. rinkiniai (kolekcijos) VUB Rankraščių skyriuje¹⁶ ir kt. Šis pavyzdys rodo, kaip, sakytum, tokių glaudžių paveldo rūšių kaip rankraštinis ir spausdintinis paveldas vadyboje išsivirtina skirtinga terminija ir savos terminų vartojimo tradicijos. O gal taip yra dėl to, kad stinga paveldo saugotojų, vadybininkų glaudesnio bendradarbiavimo?

Kaip matome, *rinkinys*, *kolekcija*, *fondas* funkcionuoja ir kaip sinonimai, ir kaip specifines reikšmes turintys terminai.

KNYGŲ KOLEKCIJOS *IN CORPORE*: ISTORIJA IR UŽSIENIO PATIRTIS

Kokia knygų kolekcijų saugojimo tradicija užsienio šalyse? Kaip žinome, istoriškumo samprata galutinai susiformavo tik XX amžiuje. Anksčiau knyga

9 *LST ISO 5127:2008: Informacija ir dokumentavimas*: aiškinamasis žodynas (tapatus ISO 5127:2001). Vilnius, 2008, p. 38.

10 „Rinkinys – dokumentas, dažniausiai turintis bendrąją antraštę ir jungiantis į visumą vieno ar daugiau autorių ar redaktorių [čia tikriausiai turėtas galvoje ne redaktorius, o sudarytojas, parengėjas? – A. B.] darbus viena ar daugiau temų [= vienos ar kelių temų veikalus? – A. B.]“. Ten pat, p. 18.

11 *Biblioteka*: teorijos ir praktikos pradmenys. Sąs. 1: Bibliotekų fondai ir katalogai. Vilnius, 2003, p. 12.

12 *ODLIS*: Online Dictionary for Library and Information Science by Joan M. Reitz [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 17 d.]. Prieiga per

internetą: <http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_1.aspx#libcollec>.

13 СТОЛЯРОВ, Ф. Н. Библиотечный фонд. In *Библиотечная энциклопедия*. Москва, 2007, с. 220–221.

14 Ten pat, p. 220.

15 „Rankraštinių dokumentų kolekcija – atskirų skirtingos kilmės dokumentų, susijusių vienu ar keliais požymiais (autorius, chronologijos, temos ir kt.), kompleksas. Registravimo prasme kolekcija tapati archyvo fondui.“ Žr. STEPONAITIENĖ, Jolita. Rankraščių skyriaus organizavimas bibliotekoje. *Šiandien aktualu*, 2006, nr. 1 (34), p. 53.

16 *Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių rinkinių rodyklė*. Vilnius, 2005, p. 22–23.

visų pirma buvo suvokiama tik kaip tekstas („Biblioteka visada buvo pirmiausia *tekstoteka*“, – teigia Nikolajus Kotreliovas¹⁷). Tokios knygos kaip, tarkim, Žygimanto Augusto bibliotekos paveldas, ilgą laiką buvo traktuojamos tik kaip tam tikri veikalai, nesiejant jų su konkrečios knygos proveniencija, knygos savininkų kaitos peripetijomis. Pavyzdžiui, po Jėzuitų ordino panaikinimo 1773 metais jėzuitų vienuolynų bibliotekų knygos buvo mainomos atsirenkant jas pagal turinį, nekreipiant dėmesio į buvusius garbingus savininkus, ir bibliofilinė knygos vertė dėl to nebuvo itin pabrėžiama. Taip antai kai kurios garsiojo *Bibliotheca Sapihana* rinkinio knygos, buvusios Vilniaus jėzuitų akademijos bibliotekoje, pateko pas Gardino dominikonus, nors jėzuitai itin gerbė ir tausojo donatoriaus Kazimiero Leono Sapiego 1655 metų testamentinę trijų tūkstančių vertingų knygų dovaną. Žymus XVIII a. pabaigos Gardino dominikonų vienuolyno bibliofilas Domininkas Sivickis, surinkęs didžiulę asmeninę biblioteką, sparčiai keitėsi savo knygomis su Vilniaus dominikonais ir vienos knygos priešlapyje paliko surašytą visą knygų mainybų sąrašą¹⁸. Jis įrašytas vienoje *Bibliotheca Sapihana* knygoje ir jame aiškiai parodyta, kad knygos proveniencija D. Sivickiui buvo nė motais. Tiesa, atskirų pavienių faktų, kai jau XVII–XVIII a. būdavo suvokiama ir paskirų knygų proveniencinė vertė, pasitaiko, bet tai daugiau išimtis nei taisyklė. Tarkim, vienoje VUB XVI a. knygoje yra knygrišio, perrišusio knygą XVIII a., įrašas, kad knyga yra iš Žygimanto Augusto bibliotekos¹⁹.

Įsigytas ar dovanotas knygas saugoti neišsklaidytas, taip pabrėžiant jų vertę ir ypač pagarbą donatoriui, imta XIX–XX amžiuje. Tarkim, didžiausia pasaulyje JAV Kongreso biblioteka Vašingtone savo Retų spaudinių ir specialiųjų rinkinių skyriuje sauganti apie 800 tūkst. vertingų knygų, turi daugiau kaip 100 rinkinių ir kolekcijų²⁰. Dalis jų – bibliofilų surinktos ir bibliotekai padovanotos bibliofilinės kolekcijos (pavyzdžiui, Alfredo Sterno *Linkolniana*), dalis – istorinės asmeninės bibliotekos (prezidento Thomo Jeffersono, Benjamino Franklino ir kt.). Tokia skyriaus augimo politika susiformavo XIX amžiaus antroje pusėje, o ypač po 1906 m., kai buvo įsigyta garsaus rusų bibliofilo Genadijaus Judino kolekcija (apie 80 tūkst. jo knygų buvo išskaidyta bendruosiuose Kongreso bibliotekos fonduose, o Retų spaudinių skyriuje saugoma tik vertingiausioji jo bibliofilinės kolekcijos dalis).

XIX a. paskutinis dešimtmetis JAV vadinamas kolekcionavimo aukso amžiumi. Kaip tik tada bibliotekos pradėjo skatinti knygų dovanojimus viešosioms saugykloms, tuo metu buvo surinktos pačios didžiausios privačios kolekcijos. Dalis jų buvo parduotos *in corpore* (dalis – išskaidytos aukcionuose, pavyzdžiui, Roberto Hoe). 1924-aisiais Johno Pierponto Morgano biblioteką jo sūnus perdavė Niujorko miestui kaip viešąją mokslinę biblioteką, 1927 m. buvo atidaryta Henry'io E. Huntingtono biblioteka ir meno muziejus San Marine. Tai buvo dovanų aukso amžius. Bibliotekose dar užteko fizinės vietos tokių kolekcijų išskirtinumui

ir autentiškumui užtikrinti. Tam būdavo skiriamos atskiros patalpos, pavyzdžiui, Prinstono universitete taip buvo pasielgta su Scheide'o ir Roberto Taylora asmeninėmis bibliotekomis, kur netgi buvo atkurti autentiški knygų dovanotojų namų interjerai (darbo stalai, autentiškos knygų lentynos ir kt.). Jeilio universiteto bibliotekos vadovas Jamesas Babbas XX a. 6–7 dešimtmetyje, kolekcijų dovanojimo bumo metu, yra išsitaręs: „Aš nerenku knygų, aš renku kolekcininkus.“²¹ Po Antrojo pasaulinio karo, kai JAV buvo įsisiūbavęs knygų dovanojimo bibliotekoms vėjus, dar buvo vietos tokioms kolekcijoms laikyti. „Praėjusio šimtmečio bruožas – senųjų knygų ir rankraščių koncentravimasis institucinėse bibliotekose. Jis prasidėjo amžiaus pradžioje, pasiekė apogėjų trečiajame dešimtmetyje, kai buvo perduotos didžiosios privačios bibliotekos, pergyveno Antrojo pasaulinio karo kataklizmus ir tebegyvuoja paskutiniais dešimtmečiais. Nuo 1980-ųjų ši dovanų upė apseko, kadangi bibliotekos ėmė stigti finansinių išteklių ir sumažėjo jų galimybė dovanas priimti“, – tuos laikus apibūdino Williamsas S. Reese'as²².

Trečiasis kolekcijų plėtros laikotarpis – XX a. pabaiga–XXI pradžia. Jam būdinga išplėstinė prieiga prie retų ir unikalių leidinių – išgalėjo internetas, tapo prieinami ir paplito skaitmeninti leidiniai. Kitas šio dabarties laikotarpio bruožas – specialiosios kolekcijos tapo atskiru knygotyros ir bibliotekininkystės mokslinių tyrimų objektu, jos itin parankios kaip produktyvus specifinis knygos istorijos tyrimų laukas. Tarkim, pasiremiant viena kokia nors knygų kolekcija gali būti tiriamas visas tam tikras kultūrinis laikotarpis. Kompleksiniu knygų kolekcijų saugojimo ir tyrimo pavyzdžiu galėtų būti Prinstono universiteto (JAV) bibliotekoje esama Morriso L. Parrisho kolekcija (6,5 tūkst. spaudinių, 1250 rankraščių), saugoma kartu su asmeniniais bibliofilo daiktais, čia atkurta buvusi asmeninės bibliotekos atmosfera²³. Vertingų asmeninių bibliotekų kaip atskirų kompleksų (kolekcijų *in corpore*) yra sukaupta ne tik JAV Kongreso bibliotekoje Vašingtone, bet ir daugelio JAV universitetų (Jeilio, Harvardo, Kolumbijos, Mičigano ir kt.) bibliotekose.

17 КОТРЕЛЕВ, Н. В. Музейная проблематика с точки зрения истории книги. In *Редкие книги и рукописи: изучение и описание* (Материалы Всесоюзного научно-методического совещания заведующих отделами редких книг и рукописей библиотек вузов. Ленинград, 24–26 января 1989 г.). Ленинград, 1991, p. 29.

18 *Bibliotheca Sapiehana*: Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinys: katalogas. Vilnius, 2010, p. 268.

19 *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai*: katalogas. Vilnius, 2003, nr. 612, p. 167.

20 Selected Special Collections. In *The Library of*

Congress [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.loc.gov/rr/rarebook/select.html>>.

21 REESE, Williams S. What have You Done for Me Lately? Collectors and Institutions in Modern Times. In *Collectors et Special Collections: Three Talks*. Washington, 2002, p. 39.

22 Ten pat, p. 33.

23 WAINWRIGHT, Alexander D. The Morris L. Parrish Collection of Victorian Novelist. *Princeton University Library Chronicle*, 2001, Spring, p. 361–375.

XX amžius tapo kolekcijų aukso amžiumi ne tik JAV, bet ir daugelyje kitų šalių. Saugoti neišskaidytus vertingus knygų rinkinius ėmėsi didžiosios Europos bibliotekos. Atsiliepdama į XX a. trečiojo dešimtmečio bibliotekininkystės raidos tendencijas Vilniaus Stepono Batoro universiteto biblioteka, 1926–1927 metais susigrąžinusi iš Kurniko lenkų emigrantų Versalyje sukauptą knygų rinkinį bei Joachimo Lelewelio asmeninę biblioteką su itin vertingais jo surinktais atlasais, šiuos knygų rinkinius jau tada įformino kaip atskiras kolekcijas (taip tebesaugomas VUB iki šiol).

Kolekcijų *in corpore* saugojimo ir tyrinėjimo principu suformuotas Maskvos universiteto bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus fondas („Kolekcijos atspindi įvairius rašytinės kultūros fenomenus, jos leidžia maksimaliai išsamiai tirti kultūros reiškinius konkrečiu laikotarpiu“, – teigiama bibliotekos svetainėje²⁴). Vien garsių mokslininkų asmeninių bibliotekų, padovanotų Maskvos universitetui ir saugomų *in corpore*, šiuo metu čia yra penkiasdešimt penkios²⁵. Apie visas jas bibliotekos interneto svetainės Retų knygų ir rankraščių skyriaus puslapyje pateikiama esminė informacija: trumpai apibūdinamas kolekcijos savininkas, dovanojimo ar įsigijimo būdas, laikas, kolekcijos dydis. Tai geras kolekcijų *in corpore* aktualinimo pavyzdys. Kolekcijos *in corpore* atskirai registruojamos Rusijos knygos paminklų registre. Jos skirstomos į asmenines, institucines ir temines knygų kolekcijas²⁶.

Šiandienos JAV mokslinėse bibliotekose esamų asmeninių bibliotekų, saugomų kaip kolekcijos *in corpore*, aktualinimo, mokslinės panaudos ir kitiems probleminiams klausimams išsiaiškinti Josephas R. Nicholsonas 2010 m. atliko tyrimą, paskelbtą „Retų knygų, rankraščių ir kultūros paveldo žurnale“²⁷. Autoriaus tikslas buvo sužinoti, kaip bibliotekos elgiasi su turimomis asmeninėmis kultūros, mokslo, politikos veikėjų bibliotekomis: ar saugyklose jos laikomos fiziškai atskirai, ar jungiamos su kitais rinkiniais, fondais? Ką daryti su tokios kolekcijos knygoje randama asmenine smulkiaja spauda (kalendoriais, bilietais, atvirukais ir kt.) bei kito kiti prieknygine medžiaga (užrašų lapeliais, laiškais ir kt.) – visa tai išimti ir laikyti atskirai ar palikti knygoje? Kaip tokios kolekcijos aprašomos: išsamiau detaliau bibliografiniu aprašu ar trumpuoju; aprašo vienetas – atskira knyga ar visa kolekcija *in corpore*? Parengęs specialų klausimyną J. R. Nicholsonas išiuntinėjo jį 111 JAV mokslinių bibliotekų. Atsakymus gavo iš 46 bibliotekų. Paaikškėjo, kad 35 bibliotekos (76 proc.) turi asmeninių bibliotekų paveldo, 34 proc. šių bibliotekų turimą asmeninių bibliotekų paveldą saugo atskirai *in corpore*, 26 proc. – kartu su kitomis įvairių rinkinių (fondų) knygomis, 40 proc. elgiasi kiekvienu atveju skirtingai pagal aplinkybes, dovanos dydį, knygų proveniencinius ženklus ir kt. Kai kurie atsakovai pažymėjo, kad šiais interneto laikais fiziškai atskirai saugoti kolekcijų *in corpore* nebėra reikalo. Į klausimą, kaip viešinamas turimų asmeninių bibliotekų paveldas, 41 proc. respondentų atsakė, kad tam naudojamas viešos prieigos internetinis

katalogas (OPAC), 41 proc. – kitokios ieškos sistemos, 18 proc. bibliotekų papildomai pateikia trumpas kiekvienos kolekcijos apžvalgas internetinėje bibliotekos svetainėje. Į klausimą apie saugojimo vietos tikslios informacijos pateiktį 68 proc. respondentų atsakė, jog internete pateikia tik bibliotekos padalinio nuorodą (pavyzdžiui, Retų spaudinių skyrius), o 32 proc. bibliotekų nurodo tikslų konkrečios kolekcijos šifrą. Kaip pateikiama informacija apie knygoje esamas marginalijas, rankraštines pastabas ir pan.? Iš atsakiusių bibliotekų 51 proc. šią informaciją fiksuoja bibliografiniuose aprašuose, 26 proc. – fondų apžvalgose, 14 proc. – kur nors kitur, 9 proc. tokios informacijos visiškai nepateikia. Kaip elgiamasi su knygoje randama smulkiaja spauda ir kt. prieknygine medžiaga? Pasirodo, kad tik 6 proc. bibliotekų nieko neliečia, laiko taip, kaip kad buvo gauta, 51 proc. bibliotekų tokią medžiagą išima ir laiko atskirai, 43 proc. elgiasi įvairiai pagal aplinkybes (žiūrima, ar radiniai negadina knygos ir pan.). Apibendrinęs šias ir dar nemažai kitų probleminių dalykų (ypač dėl tokių asmeninių bibliotekų *in copore* katalogavimo), straipsnio autorius daro išvadą, kad negalimas standartizuotas vienašališkas požiūris į kolekcijas *in corpore*, bet jų viešinimas yra mokslinių bibliotekų priedermė. Su šia nuomone visiškai sutiktume, nes Lietuvos bibliotekų situacija ir problemos, kaip matysime, labai panašios.

KIEK KNYGŲ KOLEKCIJŲ *IN CORPORE* YRA LIETUVOS BIBLIOTEKOSE?

Dabar pasižiūrėkime, kiek ir kokių knygų kolekcijų *in corpore* yra Lietuvos bibliotekose. Kaip jau minėta, nagrinėsime tik LNMMB, valstybinės reikšmės ir apskričių bibliotekas. Toks pasirinkimas grindžiamas natūraliai susiklosčiusia spausdintinio paveldo saugojimo Lietuvos bibliotekose tradicija. Be to, Lietuvos bibliotekų sistemoje tai aukščiausiojo – pirmojo ir antrojo – lygmens bibliotekos ir kultūros paveldo sauga bei aktualinimas yra viena iš esminių jų veiklos funkcijų, apibrėžtų 2004 m. Lietuvos bibliotekų įstatyme²⁸.

24 Редкие книги и рукописи. Структура фонда. In *Научная библиотека Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2013 m. birželio 20 d.] Prieiga per internetą: <<http://nbmgu.ru/nbmgu/manuscript.aspx?sector=structure>>.

25 Личные коллекции. In *Научная библиотека Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://nbmgu.ru/nbmgu/manuscript.aspx?sector=library>>.

26 *Книжные памятники Российской Федерации* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://kp.rsl.ru/collections>>.

27 NICHOLSON, Joseph R. Making Personal Libraries More Public: A study of the Technical Processing of Personal Libraries in ARL Institutions. *RMB: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage*, 2010, p. 106–133.

28 Plačiau apie valstybinės reikšmės ir apskričių

Tyrimo akiratin nepatenka Lietuvos savivaldybių viešosiose bibliotekose esamos ar dar tik pradėtos kaupti knygų kolekcijos *in corpore*. O jų esama, pavyzdžiui, Pasvalio Mariaus Katiliškio viešojoje bibliotekoje yra Jono Nistelio senosios periodikos, Alfonso Jančio senųjų knygų ir periodikos kolekcija²⁹, Telšių rajono savivaldybės Karolinos Praniauskaitės viešojoje bibliotekoje suformuotos Broniaus Valiušaičio ir Igno Misiūno knygų kolekcijos³⁰. Tokių kolekcijų yra daugelyje savivaldybių bibliotekų, kiek labiau susistemintą informaciją apie jas galima rasti leidinyje *Lithuanian public libraries: preserving, creating, cooperating*³¹.

Knygų kolekcijų *in corpore* taip pat esama Lietuvos aukštųjų mokyklų bibliotekose. Štai Lietuvos edukologijos universiteto bibliotekoje kaip atskira kolekcija nuo 2010 metų saugoma dalis Meilės Lukšienės asmeninės bibliotekos (kita dalis – šio universiteto Ugdymo mokslų fakulteto M. Lukšienės auditorijoje). Klaipėdos universiteto bibliotekoje įkurtas net atskiras padalinys – Retų spaudinių, kolekcijų ir rankraščių skyrius, jame saugoma Kazio Pemkaus biblioteka-archyvas (apie 60 tūkst. vienetų³²). Tokių pavyzdžių yra ir daugiau³³, kolekcijų komplektavimo, naudojimo ir apskritai registracijos klausimas galėtų būti atskiro straipsnio objektas, juolab kad vertingų dovanotų kolekcijų likimas kartais būna ir nepalankus³⁴.

Lietuvoje bibliotekų knygų kolekcijų intensyvaus kūrimo pradžią reikėtų sieti su Vilniaus universiteto biblioteka, kai jai 1968 m. pradėjo vadovauti Jurgis Torna (1919–2005). Tais metais jis buvo ką tik grįžęs iš kelionės po JAV³⁵. Amerikos lietuvių supažindintas ir su tenykščių bibliotekų turtais, jis pasiryžo ir Lietuvoje įgyvendinti istoriškumo ir muziejiškumo principais grįstas kolekcijų formavimo nuostatas. Taip Vilniaus universiteto bibliotekoje buvo imtasi formuoti tikslines knygų kolekcijas (atsirado Bibliotekos jubiliejaus dovanų, vėliau Universiteto jubiliejaus kolekcijos, buvo sudarytos įvairių dovanotojų kolekcijos). Kaip prisimena ilgametė Vilniaus universiteto bibliotekos darbuotoja Irena Petrauskienė, J. Torna „sakė manąs, kad senos ir naujos kolekcijos yra mūsų bibliotekos savitumas, todėl kolekcijoms garsinti ir jų buvusiems savininkams pagerbti turi būti skiriamas išskirtinis dėmesys. 1979 m. šalia kitų naujų skyrių buvo įkurtas ir atskiras Kolekcijų ir rinkinių skyrius (vedėja Janina Zapalskienė)³⁶. Taip per dvidešimtį metų (1970–1990) VUB buvo suformuotos 64 knygų kolekcijos (70 300 egzempliorių leidinių)³⁷. Vienos iš pirmųjų – Jono Kubiliaus (pradėta 1970 m.), Ginučio Procutos (1971), Zigmo Toliušio (1971), Jurgio Gimbuto (1972). Vien iš JAV lietuvių dovanų tuo metu buvo suformuota 15 kolekcijų. Per pastaruosius dvidešimt metų (1990–2012) atsirado dar apie 20 naujų kolekcijų (dabar iš viso 83 kolekcijos³⁸). Tai iš tikrųjų didžiausia knygų kolekcijų sankaupa Lietuvoje.

Šiuo metu VUB knygų kolekcijų *in corpore* yra keliuose VUB padaliniuose: Retų spaudinių ir Spaudinių saugojimo skyriuose, Mokslinės komunikacijos ir informa-

cijos centro Komunikacijos skaitykloje (Levo Vladimirovo kolekcija). Retų spaudinių skyriuje saugomos šešios knygų kolekcijos (dar dvi tokio pobūdžio kolekcijos yra žemėlapių: Vaclovo Dargužo ir Vinco Mincevičiaus). Be išlygų viena pačių vertingiausių apskritai Lietuvoje būtų galima įvardyti *Bibliotheca Academiae Vilnensis* – rekonstruotą išlikusią senojo Vilniaus universiteto bibliotekos dalį (apie 18 tūkst. spaudos vienetų)³⁹. Be jos, čia dar yra dviejų institucinių bibliotekų kolekcijos:

bibliotekų sampratą, funkcijas, veiklą žr. MANŽUCH, Zinaida; MACEVIČIŪTĖ, Elena; ADOMAVIČIUS, Benas. *Lietuvos valstybinės reikšmės ir apskričių viešųjų bibliotekų plėtros veiksmų ir tendencijų analizė*. Vilnius, 2012, p. 10–17. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2012_Biblioteku_veiksniu_ir_tendenciju_analize.pdf>.

29 Krašto kultūros dokumentavimo centras. Iš *Pasvalio Mariaus Katiliškio viešoji biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 13 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.psvb.lt/lt/struktura-ir-kontaktai/63-krasto-kulturos-dokumentavimo-centras>>.

30 ŠVEGŽDAVIČIENĖ, Julita. Šioms knygoms geriausia vieta Telšiuose. *Tarp knygų*, 2012, vasaris, p. 22–23.

31 *Lithuanian public libraries: preserving, creating, cooperating* [interaktyvus]. Klaipėda: County Public Libraries Association; Lithuanian Librarians' Association, 2012 [žiūrėta 2013 m. birželio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.klavb.lt/leidiniai/County%20public%20libraries%20association.pdf>>.

32 Dr. K. Pemkaus biblioteka-archyvas. Iš *Klaipėdos universiteto biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 17 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.ku.lt/biblioteka/struktura/retu-spaudiniu-skyrius/dr-k-pemkaus-biblioteka-archyvas>>.

33 Kūrybingai įprasminamos asmeninės kolekcijos pavyzdys galėtų būti Leono Gudaičio Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekai padovanota jo surinkta periodikos kolekcija (90 pavad. laikraščiai ir žurnalai, visi tvarkingai įrišti (žr. GUDAITIS, Leonas. *Noriu klysti: atošukiai į XX amžiaus spaudą*. Vilnius, 2011, p. 310–311). Džiaugiasi ir bibliofilas (įpaveldintas jo asmeninis kolekcionavimo darbas), ir bibliotekininkai (pats autorius padeda leidinius tvarkyti), ir skaitytojai (pagaliau įgyti pilni sovietmečio „Kauno tiesos“ komplektai).

34 Pavyzdys iš Anykščių viešosios bibliotekos istorijos: VITKIENĖ, Sveta. Bažnyčia piktinasi bibliotekininkų abejingumu palikimui. *Anykšta*, 2006, balandžio 22, p. 1, 7. Straipsnyje rašoma, jog Anykščių Šv. Mato bažnyčios pastoracinė Taryba pasipiktinusi, kad Anykščių viešosios bibliotekos administracija nerodo deramos pagarbos monsijoro A. Talačkos atminimui bei nereaguoja į anykštėnų kritiką, jog miestui padovanota vertinga knygų kolekcija nugrūsta pelyti į buvusį Okuličiūtės dvarelį. Šiuo metu situacija pasikeitusi. 2013 m. liepą apsilankę Anykščiuose galime patvirtinti, kad monsijoro biblioteka atverta visuomenei: Anykščių sakralinio meno centre įrengta speciali skaitykla, A. Talačkos knygos sutvarkytos ir prieinamos visuomenei. Plačiau apie šią asmeninę biblioteką žr. LUKAITIENĖ, Bronė. Monsijoro biblioteka ir archyvas. Iš *Sakralinio meno puoselėtojas Monsinjoras Albertas Talačka*. Anykščiai, 2011, p. 89–95.

35 SKEIVYS, Rimantas. Pokalbiai su Jurgiu Tornau. *Krantai*, 2011, nr. 4, p. 8.

36 PETRAUSKIENĖ, Zofija Milda. Jurgis Tornau Vilniaus universiteto bibliotekoje. Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis, 2010*. Vilnius, 2010, p. 182.

37 LUKŠEVIČIENĖ, Vilija. Knygų saugyklos kolekcijos (1970–1990). Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis, 1991*. Vilnius, 1993, p. 37.

38 Informacija iš pokalbio su VUB Spaudinių saugojimo skyriaus vedėja Lilija Karželiene 2012 m. kovo 28 d. Garso įrašas, aut. archyvas. VUB internetinėje svetainėje pateiktame kolekcijų sąrašė nurodytos 77 kolekcijos.

39 Apie šios kolekcijos vertingiausias knygas ir formavimo istoriją žr. KAŽURO, Ina; GRIGONIS,

Medicinos draugijos biblioteka (1805–1914 ir 1920–1939 metais Vilniuje veikusios draugijos knygos, apie 21 tūkst. sp. vienetų) ir vadinamoji Vilniaus–Versalio biblioteka (1830–1831 metų sukilimo dalyvių – lenkų emigrantų – Versalyje sukauptas apie tūkstančio vienetų rinkinys). Čia saugomos ir trys asmenų bibliotekos: Joachimo Lelewelio asmeninė biblioteka, testamentu paskirta Vilniaus universitetui (4800 spaudos vienetų; jo garsioji atlasų ir žemėlapių kolekcija mechanškai sulieta su kitais senaisiais kartografiniais leidiniais ir saugoma Kartografijos fonde), 1971–1973 m. rekonstruota Jurgio Pabrėžos asmeninių knygų kolekcija (90 vienetų), bibliofilo Petro Jakšto asmeninės bibliotekos dalis – XIX a. lietuviškųjų knygų kolekcija (150 vienetų), dėl savo proveniencinių rankraštinių įrašų vertinga kaip valstietiškosios knygos kultūros atspindys. Žiūrint į ateitį, kaip istoriškai susiformavusi kolekcija *in corpore* galėtų būti įvardytas šiame skyriuje saugomas vadinamojo baudžiavinio šifro XVIII amžiaus knygų kompleksas – XIX a. Vilniaus viešosios bibliotekos paveldas. Jo nevertėtų skirstyti chronologiniu principu į kitus fondus, o aprašyti ir saugoti kaip kolekciją *in corpore* – turėtume dar vieną vertingą knygos kultūros paminklą.

VUB internetinėje svetainėje galima susirasti visą informaciją apie Retų spaudinių skyriaus kolekcijas, tik gaila, kad svetainės puslapyje „Retų spaudinių skyriaus rinkiniai“ kolekcijos *in corpore* neišskirtos kaip atskiras rinkinio (fondo) formavimo kriterijus, pavyzdžiui, *Bibliotheca Academiae Vilnensis* „pasislepia“ poskyryje „XVI–XIX a. knygos“ (lygiai taip pat kaip rinkinių „Senosios latvių knygos“, „Senosios estų knygos“, „Senosios rusiškos knygos“ sudarymo kriterijus yra ne chronologinis, o kalbinis, Aldų, Elzevirų, Plantenų rinkinių – tipografinis).

VUB Spaudinių saugojimo skyriuje, kaip minėta, sukaupta daugiausia kolekcijų *in corpore*. Jų sąrašas lentelės pavidalu pateikiamas bibliotekos internetinėje svetainėje, jame užfiksuotos 77 kolekcijos⁴⁰. Sąrašas nėra informatyvus: tik kolekcijos autorius ir kolekcijos formavimo data (spėtina, nes lentelėje neįvardyta, kas tai). Labai stinga nors ir minimalios informacijos apie kolekcijų savininkus (bent jų gyvenimo datų, profesijos ir pan.), kolekcijos dydį. Neaiškus sąrašo sudarymo pagrindas. Atrodytų, kad tai kolekcijų formavimo, t. y. chronologinis, sąrašas (pradedamas ankstyviausiomis bibliotekos ir universiteto jubiliejų kolekcijomis), bet tuomet jis itin nenuoseklus. Prie kai kurių kolekcijų (Genadijaus Judino, Pranciškaus Eigmino) nerasime jokių datų.

Bet ar visos VUB sutelktos knygų kolekcijos galimos įvardyti kaip knygų kolekcijos *in corpore* – paminkliniai knygų telkiniai, pasižymintys išsamumu, baigtinumu, istorine savo laiko ar asmenybės reprezentacija? Ar nėra tokių, kurios tėra tik buvusios gal ir didelės vertingos asmeninės bibliotekos nuotrupos, palikuonių, o kartais ir paties savininko išskaidytos po kelias institucijas? Kaip teigia VUB Spau-

dinių saugojimo skyriaus vedėja Lilija Karželienė⁴¹, iš tikrųjų dalis kolekcijų tėra tik buvusių vertingų asmeninių bibliotekų likučiai. Būna, kad artimieji, palikuonys dovanoja (perduoda) tikrai ne viską ir tikrai ne pačias vertingiausias knygas. Kyla klausimas, kiek tokias dovanas priimti ir saugoti *in corpore* yra tikslinga. Juk lieka nežinoma, kokia buvusios mokslininko bibliotekos dalis liko išsklaidyta, kokios ten buvusios knygos, kaip jos dera su perduotomis bibliotekai ir kt. L. Karželienė pripažįsta, kad būtina reiklesnė ir stropesnė atranka formuojant naujas kolekcijas, būtų pravartu įdėmiai peržiūrėti ir įvertinti jau esamas⁴².

Kiek kolekcijos skaitomos ir paklausios? Kolekcijų skaitomumas, pasak L. Karželienės, labai įvairuoja: yra kolekcijų, kuriomis beveik niekas nesidomi, bet yra ir tokių, kurios nuolat skaitytojų apyvartoje, pavyzdžiui, Ivano Lappo, Marijos Šlapelienės, Alberto Geručio ir kt. Kolekcijos paklausumą ir naudą itin gerai parodo kolekcijos knygų įtraukimas į elektroninį katalogą: vos įvedus tokios knygos bibliografinį aprašą, dažnai knygos panauda smarkiai išauga. Kaip vientisa teminė istorinių veikalų kolekcija, itin skaitoma skaitytojų, minėtina Broniaus Dundulio kolekcija.

Kas verčia biblioteką gausinti knygų kolekcijas? Pasak pašnekovės⁴³, susidariusi tradicija: norima, kad žymių mokslininkų asmeninės bibliotekos kaip tam tikras pagarbos ženklas, ypač palikuonių pageidavimu, būtų saugomos neišskaidytos. Ar tradicija visada palaikytina? Pašnekovė sutinka, jog gana keblu dovanotojui pareikšti, jog dovanojamas knygų rinkinys kaip visuma kelia abejonių. Kaip teigia L. Karželienė, kartais ir patys knygų dovanotojai nereikalauja saugoti jų knygų *in corpore*. Kaip tik taip pasielgė Švedijoje gyvenęs prof. Juozas Lingys, padovanojęs VUB vertingų knygų ir nepanoręs, kad jos būtinai būtų saugomos *in corpore* (knygos, atgabentos į Vilnių, buvo antspauduotos specialiu donaciją žyminčiu atspaudu). Būna ir atvirkščiai: asmeninės bibliotekos savininkas savo biblioteką specialiai išskirsto kelioms institucijoms (Marijos Gimbutienės bibliotekos atvejis: knygų yra VUB ir LMAVB). Gero kompromiso pavyzdys – Justino Marcinkevičiaus asme-

Evaldas. Levas Vladimirovas ir senojo Vilniaus universiteto bibliotekos byla. Iš *Vetera reducta*: parodos katalogas, 2012.11.15–2013.06.15. Vilnius, 2012, p. 23–31; KRAKYTĖ, Asta. Asmeninės Vilniaus akademinės bendruomenės narių knygos rinkinyje *Bibliotheca Academiae Vilnensis*: jų tyrimo ir išlikimo galimybės skaitmeninimo amžiuje. Iš *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2005/2006*. Vilnius, 2009, p. 44–62; KRAKYTĖ, Asta. Vilniaus akademinė bendruomenė ir jos biblioteka XIX amžiaus pirmojoje pusėje: imperinio valdymo įtaka.

Knygotyra, 2008, t. 51, p. 7–30.

40 Spaudinių saugojimo skyriaus kolekcijos. Iš *Vilniaus universiteto biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. liepos 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.mb.vu.lt/VUB-kolekcijos>>.

41 Pokalbis su VUB Spaudinių saugojimo skyriaus vedėja Lilija Karželienė 2012 m. kovo 28 d. Garso įrašas, aut. archyvas.

42 Ten pat.

43 Ten pat.

ninės bibliotekos likimas: 2011–2012 m. ši biblioteka LMAVB buvo suregistruota ir aprašyta, tada perduota Prienų Justino Marcinkevičiaus viešajai bibliotekai⁴⁴.

LNMMB, svarbiausioje Lietuvos bibliotekoje, kaip galime spręsti iš bibliotekos internetinės svetainės, knygų kolekcijų *in corpore* yra dviejuose padaliniuose: Informacijos centre ir Lituaniškos skyriuje (žr. priedą). Daugiausia tai asmeninių bibliotekų paveldas (ypač vertinga 17 tūkst. vienetų Lozoraičių šeimos biblioteka), žymių kultūros veikėjų (Eugenijaus Matuzevičiaus, Ievos Simonaitytės, Antano ir Tomo Venclovų, Petro Klimo ir kt.) dovanoti knygų rinkiniai (iš viso 11 kolekcijų). Informacija apie šias knygų kolekcijas⁴⁵ bibliotekos svetainėje nėra išsamiai, pateikta ne itin nuosekliai (vienur nurodomas kolekcijos dydis, papildomos žinios apie kolekcijos viešinimą ir pan., kitur – ne, pasitenkinama tik kolekcijos įvardijimu). Bibliotekos svetainės lankytojui ypač sudėtinga susigaudyti svetainės terminijos pynklėse, mat visas bibliotekos fondas čia įvardijamas kaip kolekcijos. Jos suskirstytos į penkias grupes: Informacijos centro, Lituaniškos skyriaus (t. y. pagal saugojimo vietą, bibliotekos padalinį), Rankraščių⁴⁶, Retų spaudinių, Kitos (pagal dokumentų rūšį), taigi matome, kaip įvairuoja skirstymo pagrindas. Ypač diskusinis viso Retų knygų ir rankraščių skyriuje esamo rankraštinio ir spausdintinio paveldo įvardijimas kaip viena kolekcija. Puslapyje „Kitos kolekcijos“ pristatomas Muzikos ir Meno skyriuose sukauptas dokumentinis paveldas⁴⁷. Žodžiu, mėginta visą bibliotekoje esamą dokumentinį paveldą skirstyti rūšiniu principu, bet, kaip matome, tai daroma nenuosekliai, atsiranda nereikalingos painiavos, nes terminas *kolekcija* čia suvokiamas kaip viso bibliotekos fondo sinonimas. Tokia kolekcijos termino vartoseną nefiksuota jokiuose norminiuose bibliotekų darbo dokumentuose.

Informaciją apie knygų kolekcijas *in corpore* LMAVB rasime bibliotekos internetinės svetainės skyriuje „Fondai“. Čia yra specialus puslapis „Rinkiniai ir kolekcijos“, jame išskirti „Asmenų ar kolektyvų dovanotų knygų rinkiniai“ ir „Specialieji bibliotekos rinkiniai“. Taigi, 20 užfiksuotų asmenų ar kolektyvų dovanotų knygų rinkinių (žr. priedą) galime įvardyti kaip knygų kolekcijas *in corpore*. Svetainės lankytojui praverstų bent minimalios žinios apie kolekcijas ir jų savininkus. Šių paveldo darinių terminija įvairuoja: trys Retų spaudinių skyriuje esamos kolekcijos vadinamos fondais, kitos – asmeninėmis bibliotekomis (išskyrus Alės Rūtos, ji vadinama kolekcija). Regis, labiausiai asmeninės bibliotekos statuso čia turėtų būti nusipelnusios Konstantino Jablonskio asmeninės knygos. Kaip žinome iš publikuotos medžiagos⁴⁸, tai viena išsamiausių šiuo metu institucinėse bibliotekose saugomų žymių mokslininkų bibliotekų (9 tūkst. spaudos vienetų) – ryškus jos savininko mokslinės, kultūrinės ir bibliofilinės veiklos atspindys. Teigiama „Asmenų ar kolektyvų dovanotų knygų rinkinių“ sąrašo bruožas, kad lankytojas iš karto gali peržiūrėti bibliotekos kataloge aprašytas kolekcijų knygas.

Kauno apskrities viešoji biblioteka turi specializuotą padalinį – Senųjų ir retų spaudinių skyrių, bet bibliotekos internetinės svetainės lankytojas informacijos apie bibliotekoje sukauptą spausdintinį ir rankraštinių paveldą taip greitai nesuras – ši informacija itin „išslaptinta“. Mat tik žinodamas faktą apie turtingus Senųjų ir retų spaudinių skyriaus fondus gali mėginti ieškoti informacijos ir apie rūpimas kolekcijas *in corpore*. Užsispyrėliams susižinoti patariame štai ką: susiraskite puslapį „Struktūra ir kontaktai“, tada – Senųjų ir retų spaudinių skyrių. Šis puslapis informatyvus. Iš jo turėsite galimybę patekti į ne mažiau informatyvią šio skyriaus svetainę. Čia sužinome apie keturias skyriuje *in corpore* saugomas asmenines bibliotekas: Augustino Janulaičio, Petro Šalčiaus, Alberto Zvicevičiaus, Vytauto Skuodžio⁴⁹. Apie A. Janulaičio biblioteką (13 685 vienetai) ir P. Šalčiaus biblioteką (3589 vienetai) pateikiamos išsamios apžvalgos, dar apie dviejų asmeninių bibliotekų – A. Zvicevičiaus ir V. Skuodžio – paveldą svetainės lankytojas kol kas neinformuojamas⁵⁰. Šios keturios knygų kolekcijos *in corpore* įvardijamos ir kaip asmeninės bibliotekos, ir kaip fondai, ir kaip kolekcijos, t. y. internetinės svetainės terminija įvairi. Painsiavos įvelia ir Senųjų ir retų spaudinių skyriaus puslapis „Rinkiniai“⁵¹ (šiaip jau itin pagirtinas ir dėl parengimo profesionalumo, ir dėl informatyvumo). Jame greta jau minėtų A. Janulaičio ir P. Šalčiaus asmeninių bibliotekų dar randame tokius rinkinius: Mikalojaus Daukšos, Merkelio Giedraičio, Mikalojaus

44 LUDAVIČIENĖ, Daiva; VENCLOVIENĖ, Ana. Asmeninių bibliotekų paveldas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje. *Knygotyra*, 2012, t. 58, p. 261–262.

45 Kolekcijos. Iš *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lnb.lt/kolekcijos>>.

46 Atsivertę Rankraščių kolekcijomis įvardytą svetainės puslapį, rasime bibliotekoje sukaupto rankraštinio paveldo fondų sąrašą. Jis informatyvus, daugelis fondų turi interaktyvias nuorodas su išplėstine informacija apie fonde sukauptus rankraščius, bet jo pavadinimas („Retų knygų ir rankraščių skyriaus kolekcijos inventorinis fondų sąrašas“) painus ir perteklinis (užtektų „Retų knygų ir rankraščių skyriaus fondų sąrašas“).

47 Kitos kolekcijos. Iš *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://senas.lnb.lt/lnb/selectPage.do?docLocator=113&inlanguage=lt&pathId=24>>.

48 NARBUTIENĖ, Daiva. Akademiko Konstantino Jablonskio asmeninė biblioteka: bibliofilijos aspiracijos. *Knygotyra*, 2003, t. 41, p. 25–31.

49 Senųjų ir retų spaudinių skyrius. Iš *Kauno apskrities viešoji biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kvb.lt/lt/struktura-ir-kontaktai/62-straipsniai/3255>>.

50 Bibliofilo A. Zvicevičiaus asmeninėje bibliotekoje – 8139 egz. knygų (6240 pavad.), ji vertinga ir dėl dienoraščių, laiškų, užrašų, pagrindžio leidinių, nuotraukų. V. Skuodžio dovanotoje bibliotekoje – 5796 egz. knygų ir 447 pavad. periodinių leidinių, ji dar vis pildoma ir tvarkoma. Informacija iš KAVB Senųjų ir retų spaudinių skyriaus vedėjos Reginos Stukienės 2012 m. kovo 28 d. el. laiško autorei.

51 Rinkiniai. Iš *Senųjų ir retų spaudinių skyrius* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://knyga.kvb.lt/index.php?option=com_content&task=section&id=6&Itemid=78>.

Paco, Raudondvario grafų Tiškevičių. Bet išaiškėja, kad tai tik šių istorinių kultūros asmenybių asmeninių bibliotekų knygos, identifikuotos Kauno apskrities viešosios bibliotekos darbuotojų ir paviešintos visuomenei. Itin pagirtinas dalykas, tik šį vertingą senųjų asmeninių bibliotekų rekonstrukcijos rezultata, matyt, reikėtų kiek kitaip įvardyti, nesuplakti jo su *in corpore* saugomomis kolekcijomis.

Klaipėdos apskrities viešoji levos Simonaitytės biblioteka Saugyklų skyriuje saugo devynių kultūros veikėjų asmeninius knygų rinkinius. Kaip nurodoma internetinėje bibliotekos svetainėje⁵², bendra jų apimtis – 4,5 tūkst. knygų, taigi, kolekcijos nėra gausios, bet jose yra vertingų dalykų. Informaciją apie šias kolekcijas galima rasti bibliotekos internetinės svetainės puslapyje „Kolekcijos“, atsivertus „Asmeninių bibliotekų fondą“.

Apie Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje saugomą spausdintinį paveldą sužinoje bibliotekos internetinės svetainės puslapyje „Kolekcijos“. Jame greta kitų randame išskirtas „Asmenų knygų kolekcijas“⁵³. Iš viso biblioteka turi sukaupusi devynias kolekcijas *in corpore*. Puslapis informatyvus: randame trumpos informacijos apie dovanotoją, kolekcijos dydį, padalinį ir adresą, kur kolekcija saugoma. Atskirai minėtina kolekcija *in corpore* – Juozo Miltinio asmeninė biblioteka. Ji unikali tuo, kad saugoma autentiškame buvusiam J. Miltinio bute (tuo ši asmeninė biblioteka kaip kolekcijos *in corpore* realizavimo pavyzdys priartėja prie minėtos Scheide'o bibliotekos Prinstono universitete). Tai retas atvejis Lietuvoje, lygintinas nebent su Kazio Varnelio biblioteka. Asmeninių bibliotekų įvairiuose Lietuvos memorialiniuose muziejuose yra daug, bet šie du pavyzdžiai yra atvirkštiniai – čia asmeninės bibliotekos kuria (daro) muziejų, o ne muziejus eksponuoja biblioteką kaip eksponatą. Tik gaila, kad specialioje Juozo Miltinio palikimo studijų centro interneto svetainėje⁵⁴ biblioteka, kaip esminis kompleksinio J. Miltinio paveldo dalykas, neišskirta (išsamiai pristatomas rąkštinis ir vaizdinis J. Miltinio paveldas, jis skaitmenintas ir lengvai prieinamas besidomintiems) – reikėtų bent nuorodos į spausdintinį J. Miltinio asmeninės bibliotekos katalogą⁵⁵.

Kad Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje taip pat yra kolekcijų *in corpore*, sužinojome atsitiktinai iš žiniasklaidos⁵⁶ – čia saugomos dvi (Vytauto Nistelio ir Vytauto Sirtauto) kolekcijos. Bibliotekos interneto svetainėje bibliotekos spausdintinis paveldas specialiau neišskirtas⁵⁷.

Kaip matome, bibliotekos turi sukaupusios tikrai įdomių ir vertingų knygų kolekcijų *in corpore*, tik informacija apie jas visuomenei pateikiama labai nevienareikšmiškai: ir gana išsamiai, ir gana atmestina. Suprantama, kad paminėti taisytini dalykai nėra atsiradę specialiai, labiau gal dėl to, kad šioms terminijos ir kitokioms „smulkmenoms“ bibliotekų kasdienybėje dažnai nebelineka laiko, ypač

dabar, kai bene visas dėmesys sutelktas į paveldo skaitmeninimą. Vis dėlto dokumentinio paveldo turinio sklaidos akcentai atminties institucijų interneto svetainėse turėtų išlikti.

Išvados

Lietuvos bibliotekų internetinėse svetainėse pristatomų knygų kolekcijų ir rinkinių analizė atskleidė, kad terminai *rinkinys*, *kolekcija*, *fondas* čia vartojami sinonimiškai, be specialesnės atidos. Virtualusis svetainių lankytojas gali paliudyti, kad terminija nenusistovėjusi. Bibliotekos, norėdamos išskirti savo turimą rankraštinį, vaizdinį, spausdintinį ir kt. dokumentinį paveldą, jį įvardija kaip *kolekcijos* arba *kolekcija* ir taip ši terminą dar labiau niveliuoja. Gal būtų paprasčiau visa tai vadinti tiesiog *dokumentiniu paveldu*? Būtų aišku, kad tai nėra aktyvieji bibliotekų fondai (vadinamoji einamoji literatūra). Žinoma, šiuos terminijos dalykus bibliotekų interneto svetainėse galime vertinti kaip smulkmeną, bet jeigu institucija didžiuojasi savo sukauptais turtais, gerbia save ir savo svetainės lankytojus, jeigu pasirengusi greitai ir patogiai suteikti jiems reikiamą informaciją, terminus vertėtų norminti. Teorinės *kolekcijos*, *rinkinio*, *fondo* sąvokų apibrėžtys ir jų taikymo praktika – du nesusisiekiantys indai, terminai negali būti primesti iš šono, jie prigyja arba neprigyja, bet stengtis susikalbėti verta. Straipsnyje vartojama sąvoka *knygų kolekcija in corpore* jokiū būdu netaiko į termino statusą, ji lygiai taip pat griozdiška ir neparanki kasdienei vartosenai – taip tik šiame straipsnyje patogumo dėlei norėta išskirti ir pabrėžti neišskaidytų vertingų knygų kompleksų specifika.

Išnagrinėjus Lietuvos nacionalinės, valstybinės reikšmės ir apskričių bibliotekų internetines svetaines paaiškėjo, kad iš viso šiuo metu aukščiausio lygmens Lietuvos bibliotekose sukaupta 144 knygų kolekcijos *in corpore*. Dominuojanti jų

52 Asmeninių bibliotekų fondas. Iš *Klaipėdos apskrities viešoji I. Simonaitytės biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. liepos 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.klavb.lt/lt/2012-06-05-06-11-35/asmenines-bibliotekos>>.

53 Asmenų knygų kolekcijos. Iš *Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. liepos 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pavb.lt/lt/fondai/asmenu-knygu-kolekcijos>>.

54 *Juozo Miltinio palikimo studijų centras* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. liepos 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.miltinis.lt/index.php?273312446>>.

55 *Juozo Miltinio asmeninė biblioteka*: katalogas. Sudarytoja Angelė Mikelinskaitė. Panevėžys, 2008–2009. 2 d.

56 Biblioteka praturtėjo Vytauto Sirtauto knygomis. *Šiaulių kraštas*, 2013, baland. 26.

57 *Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. rugpjūčio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.savb.lt/lt/>>. Rugpjūčio 2 d. svetainės naujiena teigia: „Kultūros ministerija skyrė dalinį finansavimą Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos projektams „Šiaulių krašto lobiai: skaitmenintas turinys ir gyvi liudininkai“. Taigi, lobių tikrai esama, tad kodėl apie juos nėra informacijos?

grupė – asmeninės bibliotekos (137), institucinių bibliotekų kaip knygos paminklų paveldo *in corpore* yra septynios. Tai daug ar mažai? Gerai ar blogai? Manytume, kad intensyvus kolekcijų *in corpore* kaupimas, prasidėjęs Lietuvoje XX amžiaus antroje pusėje, – tipiškas pasaulinės bibliotekininkystės praktikos atspindys. Šiuo metu kolekcijų *in corpore* komplektavimas aiškiai sumažėjęs. Tai dėsninga, atliepia šiandienos bibliotekininkystės situaciją. Bet išlaikyti tai, kas jau sukaupta, būtina. Pagirtina, kad šiuo metu komplektuojamos sovietmečio pogrindžio, disidentų asmeninės bibliotekos (V. Skuodžio kolekcijos pavyzdys Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje).

Knygų kolekcijų formavimas, saugojimas ir aktualinimas – spausdintinį paveldą saugančių aukščiausiųjų statusą turinčių Lietuvos bibliotekų (nacionalinės, valstybinių, apskričių) priedermė. Knygų kolekcijos, saugomos *in corpore*, dėl savo išskirtinumo tampa knygų paminklais, taigi toks statusas įpareigoja jų saugotojus elgtis su jomis kaip su ypatingos vertės dokumentų kompleksais – kultūros paminklais. Kita vertus, šis statusas įpareigoja potencialius saugotojus gerai apmąstyti ir įvertinti tokią kolekciją (ar ji tikrai verta būti knygų kolekcija *in corpore*?). Toms bibliotekoms, kurios turi sukaupusios itin daug kolekcijų (pavyzdžiui, VUB), gal kai kurių jų statusą tektų ir peržiūrėti. Pirmiausia derėtų apsibrėžti, ar tai yra kolekcija *in corpore*, ar tik dovanotas knygų rinkinys. Aiškėja, kad dalis kolekcijų šio statuso neatitinka (tarkim, tėra buvusios asmeninės bibliotekos likučiai). Tokiu atveju dovanotas knygas būtų galima integruoti į bendruosius fondus, o jų priklausomybę tam tikrai buvusiai bibliotekai pažymėti bibliografiniame apraše elektroniniame kataloge, suformuoto atskiro fondo kataloge ir panašiai, t. y. visiškai pakaktų viešos proveniencinės informacijos apie knygų iš tokių asmeninių bibliotekų kilmę. Atspirties taškas apsisprendžiant galėtų būti nuostata, jog neišardomos tik reikšmingos ir išsamios knygų kolekcijos (galimos įvardyti kaip knygos paminklai).

Kokia kolekcijų *in corpore* ateitis Lietuvos bibliotekose? Institucijoms, planuojančioms naujas knygų kolekcijas, vertėtų įsiklausyti į knygotyriminkės Alice'os D. Schreyer suformuluotą virtinę klausimų ir perspėjimų bibliotekai, besirengiančiai priimti kolekciją: ar kolekcija atitinka institucijos tapatybę ir savitumą? ar ji bus sujungta su kokia nors jau esama, ar bus saugoma kaip nauja? ar priims ateityje kitas dovanas? ar bus naudojama moksliniams tyrimams, publikacijoms, paskaitoms, parodoms ir kt.? ar ji skatins naujus mokslinius tyrimus? gal yra dar kokia kita institucija, kur ši kolekcija tiktų labiau? ar tikrai yra vietos šiai kolekcijai? kiek kolekcijoje tikrai vertingos medžiagos ir kiek – ne? ar užteks darbuotojų jai sukataloguoti? kokia kolekcijos restauravimo reikmė? ar yra finansinių galimybių toliau plėtoti kolekciją? ir t. t.⁵⁸ (Tai nelyg atvirkštinė analogija Randolpho G. Adamso suformuluotiems klausimams bibliofilui, ketinančiam perduoti savo kolekciją bib-

liotekai: ar žinote, kaip jūsų knygos ten bus saugomos? ar jos bus saugios, ar jų kas nenugvelbs? ar žinote, kad jos bus išduodamos visiems? ar žinote, kaip bus elgiamasi su jūsų knygų dubletais? ir t. t.⁵⁹⁾.

Bibliotekoms, saugančios knygų kolekcijas *in corpore*, būtų privalu teikti sistemintą informaciją apie jas, jų viešinimą, panaudą ir kitokį aktualinimą – tai visų čia minėtų bibliotekų, kaip spausdintinio paveldo saugotojų, įpaveldinimo proceso veikėjų, pareiga. Prisiėmusios saugoti knygų kolekcijas *in corpore*, bibliotekos kartu prisiima muziejinę bibliotekinės veiklos funkciją, t. y. kultūros paveldo išsaugojimo. Tą priedermę reikėtų vykdyti nuosekliai stropiai, mąstant apie šių kolekcijų informacijos sklaidos užtikrinimą, internetinių svetainių informatyvumą ir pakankamą atvirumą.

Šaltiniai ir literatūra

- ADAMS, Randolph G. How Shall I leave My Books to a Library? *The New Colophon* (New York), 1950, vol. 3, p. 146–147.
- Asmeninių bibliotekų fondas. Iš *Klaipėdos apskrities viešoji I. Simonaitytės biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. liepos 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.klavb.lt/lt/2012-06-05-06-11-35/asmenines-bibliotekos>>.
- Asmenų knygų kolekcijos. Iš *Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. liepos 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pavb.lt/lt/fondai/asmenu-knygu-kolekcijos>>.
- Biblioteka praturtėjo Vytauto Sirtauto knygomis. *Šiaulių kraštas*, 2013, baland. 26.
- Biblioteka*: teorijos ir praktikos pradmenys. Sąs. 1: Bibliotekų fondai ir katalogai. Vilnius, 2003. 131 p.
- Bibliotheca Sapiehana*: Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinys: katalogas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010. XLV, 649 p.
- Juozo Miltinio asmeninė biblioteka*: katalogas. Sudarytoja Angelė Mikelinskaitė. Panevėžys, 2008–2009. 2 d.
- Juozo Miltinio palikimo studijų centras* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. liepos 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.miltinis.lt/index.php?273312446>>.
- KAŽURO, Ina; GRIGONIS, Evaldas. Levas Vladimirovas ir senojo Vilniaus universiteto bibliotekos byla. Iš *Vetera reducta*: parodos katalogas, 2012.11.15–2013.06.15. Vilnius, 2012, p. 23–31.
- Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius: Alma littera, 1997. 413 p.
- Kolekcijos. Iš *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lnb.lt/kolekcijos>>.
- KRAKYTĖ, Asta. Asmeninės Vilniaus akademinės bendruomenės narių knygų rinkinyje *Bibliotheca Academiae Vilnensis*: jų tyrimo ir išlikimo galimybės skaitmeninio amžiuje. Iš *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2005/2006*. Vilnius: Utenos Indra, 2009, p. 44–62.
- KRAKYTĖ, Asta. Vilniaus akademinė bendruomenė ir jos biblioteka XIX amžiaus pirmojoje pusėje: imperinio valdymo įtaka. *Knygotyra*, 2008, t. 51, p. 7–30.
- SCHREYER, Alice D. Elective Affinities: Collectors and Special Collections in Libraries. In *Collectors et Special Collections*: Three talks. Washington, 2002, p. 29–30.
- ADAMS, Randolph G. How Shall I Leave My Books to a Library? *The New Colophon* (New York), 1950, vol. 3, p. 146–147.

14. LAUŽIKAS, Rimvydas. Skaitmeninis ar elektroninis? *Knygotyra*, t. 51, 2008, p. 275–279.
15. *Lithuanian public libraries: preserving, creating, cooperating* [interaktyvus]. Klaipėda: County Public Libraries Association; Lithuanian Librarians' Association, 2012 [žiūrėta 2013 m. birželio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.klavb.lt/leidiniai/County%20public%20libraries%20association.pdf>>.
16. *LST ISO 5127:2008: Informacija ir dokumentavimas*: aiškinamasis žodynas (tapatus ISO 5127:2001). Vilnius: Lietuvos standartizacijos departamentas, 2008. 168 p.
17. LUDAVIČIENĖ, Daiva; VENCLOVIENĖ, Ana. Asmeninių bibliotekų paveldas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje. *Knygotyra*, 2012, t. 58, p. 259–267.
18. LUKAITIENĖ, Bronė. Monsinjoro biblioteka ir archyvas. Iš *Sakralinio meno puoselėtojas Monsinjonas Albertas Talačka*. Anykščiai, 2011, p. 89–95.
19. LUKŠEVIČIENĖ, Vilija. Knygų saugyklos kolekcijos (1970–1990). Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis*, 1991. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1993, p. 36–41.
20. MANŽUCH, Zinaida; MACEVIČIŪTĖ, Elena; ADOMAVIČIUS, Benas. *Lietuvos valstybinės reikšmės ir apskričių viešųjų bibliotekų plėtros veiksmų ir tendencijų analizė*. Vilnius, 2012, p. 10–17. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2012_Biblioteku_veiksniu_ir_tendenciju_analize.pdf>.
21. NARBUTIENĖ, Daiva. Akademiko Konstantino Jablonskio asmeninė biblioteka: bibliofilijos aspiracijos. *Knygotyra*, 2003, t. 41, p. 25–31.
22. NICHOLSON, Joseph R. Making Personal Libraries More Public: A study of the Technical Processing of Personal Libraries in ARL Institutions. *RMB: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage*, 2010, p. 106–133.
23. *ODLIS*: Online Dictionary for Library and Information Science by Joan M. Reitz [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_1.aspx#libcollec>.
24. PETRAUSKIENĖ, Zofija Milda. Jurgis Tornau Vilniaus universiteto bibliotekoje. Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis*, 2010. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 174–183.
25. *Pokalbis su VUB Spaudinių saugojimo skyriaus vedėja Lilija Karželiene*, 2012 m. kovo 28 d. Garso įrašas, aut. archyvas.
26. PRANULIS, Vytautas Pranas. Gerais norais grindžiama terminų ir sampratų painiava. *Lietuvos ūkis*: ekonominės minties žurnalas, 2002, nr. 9–12, p. 36–37.
27. REESE, Williams S. What have You Done for Me Lately? Collectors and Institutions in Modern Times. In *Collectors et Special Collections: Three Talks*. Washington, 2002, p. 35–45.
28. SCHREYER, Alice D. Elective Affinities: Collectors and Special Collections in Libraries. In *Collectors et Special Collections: Three talks*. Washington, 2002, p. 13–34.
29. Selected Special Collections. In *The Library of Congress* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.loc.gov/r/rarebook/select.html>>.
30. Senųjų ir retų spaudinių skyrius. Iš *Kauno apskrities viešoji biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kvb.lt/lt/struktura-ir-kontaktai/62-strapsniai/3255>>.
31. SKEIVYS, Rimantas. Pokalbiai su Jurgiu Tornau. *Krantai*, 2011, nr. 4, p. 4–8.
32. Spaudinių saugojimo skyriaus kolekcijos. Iš *Vilniaus universiteto biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. liepos 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.mb.vu.lt/VUB-kolekcijos>>.
33. STEPONAITIENĖ, Jolita. Rankraščių skyriaus organizavimas bibliotekoje. *Šiandien aktualu*, 2006, nr. 1 (34), p. 49–62.
34. *Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. rugpjūčio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.savb.lt/lt/>>.
35. ŠVĖGŽDAVIČIENĖ, Julita. Šioms knygoms geriausia vieta Telsiuose. *Tarp knygų*, 2012, vasaris, p. 22–23.
36. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2001. 790 p.

37. *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai: katalogas*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003. 584 p.
38. *Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių rinkinių rodyklė*. Sudarė Nijolė Šulgienė. Vilnius, 2005. 101 p.
39. WAINWRIGHT, Alexander D. The Morris L. Parrish Collection of Victorian Novelist. *Princeton University Library Chronicle*, 2001, Spring, p. 361–375.
40. *Книжные памятники Российской Федерации* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://kp.rsl.ru/collections>>.
41. КОТРЕЛЕВ, Н. В. Музейная проблематика с точки зрения истории книги. In *Редкие книги и рукописи: изучение и описание* (Материалы Всесоюзного научно-методического совещания заведующих отделами редких книг и рукописей библиотек вузов. Ленинград, 24–26 января 1989 г.). Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1991, p. 29.
42. Редкие книги и рукописи. Структура фонда. In *Научная библиотека Московского государственного университета имени М. В. Ломоносова* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. birželio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://nbgmu.ru/nbgmu/manuscript.aspx?sector=structure>>.
43. СТОЛЯРОВ, Ф. Н. Библиотечный фонд. In *Библиотечная энциклопедия*. Москва: Пашков дом, 2007, p. 220–221.

PRIEDAS

Lietuvos nacionalinėje, valstybinės reikšmės ir apskričių bibliotekose esamų knygų kolekcijų *in corpore* sąrašas⁶⁰

Biblioteka	Padalinys	Kolekcija ir jos dydis
Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka	Informacijos centras	Juozo Bulavo (per 640 pavad.) Vytauto Jurgučio (2000 pavad.) Antano Maceinos (1134 v.) Eugenijaus Matuzevičiaus (per 7000 pavad.) Lituanistinių autografuotų knygų (1141 pavad.) Jono Pajaujo (1292 pavad.) Ievos Simonaitytės (668 pavad.) Antano Venclovos
	Lituanikos skyrius	Lozorių šeimos biblioteka (17 tūkst. v.) Tomo Venclovos kolekcija Petro Klimo kolekcija
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka	Retų spaudinių skyrius	Konstantino Jablonskio fondas Marijos Gimbutienės fondas Juro Požėlos fondas

⁶⁰ Sudaryta pagal bibliotekų internetinėse svetainėse pateikiamą informaciją. Ji nėra nuosekli ir išsami, įvairuoja kolekcijų dydžio apskaitos vienetai, dydis dažniausiai nenurodomas.

Biblioteka	Padalinys	Kolekcija ir jos dydis
	Spaudinių saugojimo skyrius	Alės Rūtos kolekcija Antano Rimvydo Čaplinsko asmeninė biblioteka Jėzaus Draugijos Lietuvos ir Latvijos provincijos biblioteka Juozo Bulavo asmeninė biblioteka Karolio Jankevičiaus biblioteka Kazio Ėringio asmeninė biblioteka Reginos ir Prano Kulikauskų asmeninė biblioteka Lietuvos–Lenkijos draugijos dovanoti leidiniai Marijonų vienuolijos bibliotekos Romoje dovanoti leidiniai Mykolo Giedraičio šeimos asmeninė biblioteka Nippono fondo (Nippon Foundation) dovanotos knygos Rimanto Jaso asmeninė biblioteka Stasės Litvinaitės asmeninė biblioteka Vacio Miliaus asmeninė biblioteka Viliaus Bražėno asmeninė biblioteka Vytauto Gudelio asmeninė biblioteka Zenono Rudziko asmeninė biblioteka
Vilniaus universiteto biblioteka	Retų spaudinių skyrius	Bibliotheca Academiae Vilnensis (18 tūkst. v.) Medicinos draugijos biblioteka (21 tūkst. v.) Vilniaus–Versalio biblioteka (1070 v.) Joachimo Lelewelio knygų kolekcija (4800 v.) Jurgio Pabrėžos knygų kolekcija (90 v.) Petro Jakšto knygų kolekcija (150 v.)
	Spaudinių saugojimo skyrius	VVU MB 400 metų jubiliejaus VVU 400 metų jubiliejaus Antono Antanovičiaus Aleksandro Dobrianskio Alberto Geručio A. Jurkaus Algirdo Juliaus Greimo Aldonos Liobytės Amerikos lietuvių knygų kolekcija Antano Mažiulio Algirdo Mošinskio Adolfo Nezabitausko Antano Paplausko-Ramuno Angelės Vyšniauskaitės Broniaus Dundulio Barboros Vileišytės Česlovo Kudabos Dzido Budrio Elvyros Glemžaitės Elenos Eimaitytės-Kačinskienės

Biblioteka	Padalinys	Kolekcija ir jos dydis
	Spaudinių saugojimo skyrius	<p>Elenos Moncevičiūtės-Eringienės Jūratės ir Filiberto Valiūnų Geniaus Procutos Genadijaus Vasiljevičiaus Judino Ivano Lappo Jono Aleksandriškio Juozo Baldžiaus Juozo Dalinkevičiaus Jono Dumčiaus Jono Gelaževičiaus Judaistikos fondas Jono Juodišiaus Jono Kruopo Jono Laurinaičio Jano Otremskio Jono Kubiliaus Jono Reitelaičio Jono Šopausko Juozo Šliavo Jurgio Gimbuto Juozo Riaubos Konrado Juozo Aleksos Kazio Bobelio Krymo karaimų kolekcija Kęstučio Pauliaus Žygo Kristinos Rickevičiūtės Kazio Sideravičiaus Leonardo Andriekaus Levo Karsavino Limburgo vyskupijos dovana Marijos Gimbutienės Mato Janaus Marijos Šlapelienės Olafo Holdeno Pranciškaus Eigmino Petro Jakšto Povilo Martinkaus Petro Matkevičiaus Povilo Snarskio Prano Skardžiaus Rolando Pavilionio Petro Užkalnio Stasio Goštauto Vinco Kisarausko</p>

Biblioteka	Padalinys	Kolekcija ir jos dydis
		Pauliaus Galaunės Vytauto Paulausko Stanislovo Tarvydo Vaclovo Biržiškos Vytauto Bieliausko Vacio Miliaus Vytauto Sauliaus Vytauto Šliūpo Vytauto Virkau Vincio Žilėno Zigmo Toliušio Jurgio Lebedžio Žibunto Mikšio
	Mokslinės informacijos ir komunikacijos centro Komunikacijos skyrius	Levo Vladimirovo
Kauno apskrities viešoji biblioteka	Senųjų ir retų spaudinių skyrius	Alberto Zvicevičiaus (8139 egz., 6240 pavad.) Petro Šalčiaus (3589 egz.) Augustino Janulaičio (13 685 egz.) Vytauto Skuodžio (5796 egz. knygų ir 447 pavad. periodinių leid.)
Klaipėdos apskrities viešoji Ievos Simonaitytės biblioteka	Saugyklų skyrius	Poeto P. Drevinio, dailininko V. Rimkaus, A. Stubros, B. Gaižausko, A. ir G. Venckūnų, R. Š. Andriukaičio, filosofo A. Tytmono fondai, kalbininko A. Salio senųjų leidinių kolekcija, kraštotyrininko B. Aleknavičiaus biblioteka (į ją įeina Zanavykų fondas). Iš viso apie 4500 vienetų
Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka	Retų knygų ir rankraščių skyrius	Leono Kuodžio (1902–1975) asmeninė biblioteka Kazimiero Barėno (1907–2006) asmeninė biblioteka Rapšių šeimos biblioteka Elenos Gabulaitės (1916–1999) ir Aleksandros Šilgalytės (1904–1997) biblioteka Kazimiero Dulksnio (1910–2001) asmeninė biblioteka Juozapo Antanavičiaus (g. 1931) asmeninė biblioteka Stasio Eidrigėvičiaus (g. 1949) asmeninė kolekcija Vincenzo Lukoševičiaus (1937–2009) asmeninė biblioteka
	Juozo Miltinio palikimo studijų centras	Juozo Miltinio (1907–1994) asmeninė biblioteka
Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka	Dokumentų saugojimo skyrius	Vytauto Nistelio kolekcija Vytauto Sirtauto kolekcija

Summary

A book collection *in corpore* is usually used to describe a historically formed, indivisible collection of books having a historic, scientific and cultural value. Specialized research on this topic in Lithuania has been scanty, if any, with the exception of research conducted on acquiring and storing book collections in libraries as well as similar topics. The article aims at investigating the theoretical aspects of using the term *book collection* and providing the analysis of existing practices and trends with regard to *book collections* both in Lithuanian and foreign libraries. To achieve this objective, the following methods of literary analysis and empirical research have been used: analysis of library websites, expert survey, interviews with the library staff taking care of book collections at their disposal. The objects of research are the book collections *in corpore*, acquired and stored in the National Library of Lithuania, libraries of state-level and county libraries. The libraries which decide to store and preserve book collections *in corpore*, undertake a museum function, that is, the inherent function pertinent to a memory institution. This function is not characteristic of public libraries. However, it is among the core functions of the libraries having the national and state status.

Based on the criterion of the former owner, collections *in corpore* can be grouped as follows: personal libraries (the libraries of outstanding statesmen, public figures, science and culture makers) and book heritage of various institutions (institutional libraries). It turned out that currently 144 collections *in corpore* are being stored in the National Library of Lithuania, state-level and county libraries, with personal libraries identified as the prevailing group among them (137). The seven remaining collections *in corpore* are institutional libraries.

The analysis of the information available in library websites on the collections *in corpore* revealed that the material presented is rather scarce and the websites do not contain comprehensive information about the scope of the respective collections. Thus, the user's access to information is rather restricted. Today, the acquisition of collections *in corpore* has been reduced in scope, reflecting the current situation in librarianship. The status of some of the libraries which have acquired a great many book collections *in corpore* (for example, Vilnius University Library) have to be reviewed. Having established whether we are dealing with a collection *in corpore* or whether it is merely a donated collection of books, we can integrate the books in question into the library holdings, marking book provenance indicators in a bibliographic description in the online catalogue. Due to their exclusivity, book collections *in corpore* are becoming book monuments. Such a status puts their custodians under an obligation to treat them as the sets of documents having special value, that is, as book monuments.